

PIĘKNY JUBILEUSZ PROFESOR WANDY LEYKO

Pani Profesor dr hab. Wanda Leyko po przejściu z Łódzkiej Akademii Medycznej rozpoczęła w 1961 r. pracę w Uniwersytecie Łódzkim na stanowisku docenta, pełniąc funkcję kierownika Zakładu Biochemii Analitycznej ówczesnej Katedry Biochemii UŁ.

Trzydzieści minionych lat (1961–1991) swojej nieprzerwanej, szczególnie twórczej działalności naukowej i organizacyjnej poświęciła na wykreowanie i rozwój w Uniwersytecie Łódzkim nowej dyscypliny – biofizyki. To dzięki staraniom Pani Profesor powołano w 1968 r. pierwszy w Polsce na Wydziałach Biologii i Nauk o Ziemi uniwersytecki Zakład Biofizyki. Zakładem tym, a po jego przekształceniu w 1985 r. Katedrą Pani Profesor Leyko kierowała do 1988 r., tj. nieprzerwanie 20 lat. W naszej Alma Mater powstały więc dwie pierwsze w Polsce wiodące dyscypliny z zakresu biologii molekularnej. Za sprawą profesora Dmochowskiego, w roku 1945 biochemia, a w 1968 r. wspomniana biofizyka.

Najpiękniejsze młodzieńcze lata Profesor przypadły niestety na tragiczny okres wojny i okupacji. Po ukończeniu w 1939 r. w Warszawie prywatnego liceum matematyczno-fizycznego im. Cecylii Plater-Zyberkówny, rozpoczyna wyższe studia na tajnych kompletach zorganizowanych w Państwowej Wyższej Szkole Technicznej (1942–1944). Jako członek AK uczestniczyła w konspiracji. Po upadku Powstania Warszawskiego przechodzi przez przejściowy obóz w Pruszkowie, a następnie – po przewiezieniu w okolice Kielc – zostaje skierowana do budowy umocnień frontowych.

Po odzyskaniu niepodległości krótko pracuje w Katowicach, a na jesieni 1945 r. przyjeżdża do Łodzi na studia, by tu pozostać już na stałe. Za wyborem Łodzi być może przemawiały względy rodzinne, z miastem tym związana jest bowiem działalność jej wuja ks. bp W. Tymienieckiego – pierwszego ordynariusza Diecezji Łódzkiej. Będąc studentką Wydziału Chemii Politechniki Łódzkiej zostaje zatrudniona w Katedrze Technologii Chemicznej PŁ na stanowisku asystenta. Studia kończy z dyplomem inżyniera chemika oraz z dyplomem magistra nauk technicznych.

W Zakładzie Chemii Fizjologicznej Akademii Medycznej rozpoczyna pracę w 1949 r. Pracuje tu do 1961 r. w zespole prof. B. Filipowicza, początkowo na etacie asystenta, a od 1955 r. na stanowisku adiunkta.

Stopień doktora nauk matematyczno-przyrodniczych uzyskuje w roku 1951, broniąc na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Uniwersytetu Łódzkiego rozprawę pt. *Potencjał utleniająco-redukcyjny cysteiny*.

W 1960 r. przedstawia dysertację pt. *Związki adeninowe krwi ludzkiej* i otrzymuje stopień dr habilitowanego, nadany przez Radę Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi Uniwersytetu Łódzkiego.

W latach 1953–1961 prowadzi na Wydziale BNZ UŁ wykłady zleczone z analizy instrumentalnej (metody optyczne). Również na Wydziale Chemii Spożywczej Politechniki Łódzkiej w okresie od 1959 do 1961 r. wyklada biochemię. W latach 1967–1972 prowadzi także zajęcia z wybranych zagadnień biofizyki dla studentów WAM.

Rozbudowując Katedrę Biochemii UŁ profesor Dmochowski powierza w 1961 r. kierownictwo nowo utworzonego Zakładu Biochemii Analitycznej mieszczącego się przy ulicy Południowej 66, profesor Wandzie Leyko. Z chwilą przejścia prof. Dmochowskiego na emeryturę w 1967 r. kierownictwo Katedry Biochemii UŁ obejmuje profesor Leyko. W roku następnym zostaje powołany Zakład Biofizyki i całą Katedrę przenosi się do nowego gmachu przy ul. Banacha 12/16.

Profesor W. Leyko uzyskała tytuł i została powołana na stanowisko profesora nadzwyczajnego w 1969 r.

W ramach ogólnie zarządzanej reorganizacji w 1970 r. na Wydziale BNZ powołano Instytut Biochemii i Fizjologii, którego dyrektorem została Profesor. Wyodrębnionym w 1973 r. Instytutem Biochemii i Biofizyki UŁ utworzonym z dwóch Zakładów: Biochemii i Biofizyki kierowała Ona do roku 1980.

Senat Uniwersytetu Łódzkiego w 1973 r. wybiera prof. W. Leyko delegatem na II Kongres Nauki Polskiej.

Tytuł i stanowisko profesora zwyczajnego otrzymuje w 1975 r.

Z dniem 1 sierpnia 1985 r. na podstawie zarządzenia Rektora UŁ z Instytutu Biochemii i Biofizyki zostaje wyodrębniona Katedra Biofizyki. W skład Katedry wchodziły wówczas:

Zakład Biofizyki (kier. prof. W. Leyko),
Pracownia Biofizyki Procesów Rozwoju i Starzenia się (kier. prof. G. Bartosz),
Pracownia Biofizyki Skażeń (kier. prof. W. Duda)
oraz Pracownia Kultur Tkankowych (kier. dr B. Rózga).

W 1990 r. powołano dalsze dwie pracownie, tj. Pracownię Radiobiologii (kier. prof. Z. Szweda-Lewandowska) i Pracownię Termobiologii (kier. prof. Z. Józwiak).

Już od pierwszych dni pracy w Uczelni zainteresowania naukowe profesor Leyko koncentrują się na zagadnieniach biofizycznych, o czym świadczy m. in.

podany wyżej tytuł pracy doktorskiej. Zainteresowania te po dziś dzień dominują zarówno w pracach Profesor, jak i Jej uczniów i współpracowników. Godny podkreślenia jest fakt, że całość dotychczasowej pracy naukowej Profesor stanowi logiczny ciąg, w którym kolejne tematy wypływają z zagadnień i wyników opracowanych uprzednio. W tak krótkim omówieniu ograniczyć się muszę do zwięzłej prezentacji głównych problemów badawczych zainicjowanych przez profesor Leyko i kontynuowanych przez grono Jej uczniów w Katedrze Biofizyki UŁ. W Katedrze, której kierownictwo przejąłem po Pani Profesor w 1989 r., prowadzimy badania wpływu niektórych czynników fizycznych i chemicznych na wybrany materiał (struktury) biologiczny o różnym stopniu organizacji (molekularny, komórkowy, tkankowy). Podane już nazwy pracowni pośrednio odzwierciedlają zagadnienia naukowe obecnie przez nas realizowane, a stanowiące kontynuację prac profesor Leyko.

Poniżej wymieniam tylko hasłowo, w porządku chronologicznym, tematy badań zainicjowanych i prowadzonych przez Panią Profesor w ośrodku łódzkim. Są to:

Metabolizm węglowodanowy (metabolity i koenzymy) krwinki czerwonej. Całkowity bilans przemiany fosforanowej erytrocytów: człowieka, królika, psa, świni i gołębia.

Określenie zawartości związków nukleotydowych (głównie adeninowych) we krwi ludzi zdrowych i chorych (cukrzyca, gruźlica, anemia hemolityczna, stwardnienie rozsiane, gościec przewlekle postępujący i in.).

Wpływ (*in vitro*, *in vivo*) promieniowania gamma, X, UV na strukturę i funkcję biopolimerów (białka, enzymy, DNA) oraz komórek (erytrocyty, limfocyty, granulocyty, chloroplasty i in.) i tkanek (krew konserwowana, gruczoły limfatyczne i in.).

Wśród białek obiektem szczególnego zainteresowania Profesor były i są barwniki oddechowe (mioglobina, hemoglobina) oraz enzymy: katalaza, peroksydaza, dysmutaza ponadtlenkowa. Te ostatnie analizowane w aspekcie udziału i roli w usuwaniu szkodliwych form tlenu z ustroju.

Przedmiotem wieloletnich badań Profesor są także błony biologiczne, w tym głównie ultrastruktura i funkcja błon erytrocytarnych. Śledziła Ona zmiany na poziomie molekularnym, zachodzące w błonach biologicznych pod wpływem promieniowania jonizującego, temperatury i środków farmakologicznych. Jako jedna z pierwszych w Polsce do badań płynności i lepkości błon wprowadziła technikę znaczników spinowych (EPR) i fluorescencyjnych (metoda spektrofluorometryczna).

Również wpływ naturalnego środowiska (skażenie) na żywe organizmy w aspekcie molekularnym stanowi przedmiot Jej zainteresowań. Temat ten realizowany jest przy wykorzystaniu utworzonej w Borach Tucholskich stacji przyrodniczej. Tak szerokie zainteresowania naukowe musiały zaowocować znaczącą liczbą publikacji i komunikatów zjazdowych. Uzyskane wyniki

badania stanowią przedmiot ok. 200 publikacji i ok. 150 komunikatów. Większość opracowań ukazała się w czasopiśmie anglojęzycznym o zasięgu międzynarodowym, co świadczy o ich wysokiej randze naukowej. Na wiele z tych prac powołują się również autorzy zagraniczni, cytując je w monografiach i czasopiśmie. Uznaniem osiągnięć naukowych Profesor Leyko na forum międzynarodowym było także wielokrotne powierzanie Jej przewodnictwa obrad sesji, kongresów i zjazdów międzynarodowych. Była również często zapraszana przez zagraniczne uniwersytety i towarzystwa naukowe do wygłaszania wykładów, m. in. we Francji, Danii, W. Brytanii, NRD i RFN, na Węgrzech, a także w Stanach Zjednoczonych i Japonii. Oczywiście bierze również czynny udział w licznych zjazdach i sympozjach w kraju i za granicą, przedstawiając na nich wyniki własnych badań.

Przez trzy kolejne pięcioletki (od 1976 do 1990) Profesor Leyko była koordynatorem problemu R.III.13 i RP.II.11. oraz sprawowała merytoryczny nadzór nad tematem *Wpływ czynników fizycznych i chemicznych na struktury i właściwości biologiczne makrocząsteczek*.

Profesor Leyko potrafiła skupić wokół siebie grono zdolnych, młodych pracowników nauki, których wdrożyła do pracy dydaktycznej i naukowej. Oprócz pracowników swego Zakładu i Katedry włączyła do prowadzonych przez siebie badań również wielu pracowników z innych uczelni. W rezultacie tej współpracy była Ona promotorem 50 przewodów doktorskich. Sprawowała również merytoryczną opiekę nad ok. 20 rozprawami habilitacyjnymi. Do chwili obecnej wielu Jej uczniów uzyskało tytuł i stanowisko profesora. Recenzowała ponad 70 prac doktorskich, ok. 40 habilitacyjnych oraz ok. 20 wniosków o tytuły profesorskie. W latach 1988–1990 była członkiem Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej ds. Kadr Naukowych. Od 1969 r. przez dwie kadencje oraz ponownie od 1988 r. jest kierownikiem Studium Doktoranckiego na Wydziale Biologii i Nauk o Ziemi UŁ.

Ten piękny jubileusz pracy naukowej Profesor Leyko łączy się nierozdzielnie z działalnością dydaktyczną i organizacyjną, głównie na rzecz biofizyki. Będąc jednym z pionierów polskiej biofizyki Profesor przygotowała w 1968 r. pierwszy skrypt z tego zakresu (*Biofizyka*) nakładem Uniwersytetu Łódzkiego. Jest autorem pierwszego polskiego podręcznika biofizyki pt. *Zarys biofizyki* (PWN, 1973) oraz redaktorem i współautorem popularnego podręcznika *Biofizyka dla biologów* (PWN, 1981 i wznowienia 1983, 1986).

Pod Jej opieką stopnie magisterskie z biochemii i biologii molekularnej uzyskało ponad 80 studentów. W latach 1962–1964 pełniła funkcje prodziekana Wydziału BNZ.

Należy do członków założycieli Polskiego Towarzystwa Biofizycznego. W 1973 r. zostaje wybrana pierwszym prezesem Zarządu Głównego Towarzystwa. Wcześniej działa w Pol. Tow. Biochemicznym, będąc w latach 1962–1964 przewodniczącą Oddziału Łódzkiego.

Jest pierwszym redaktorem naczelnym powstałego w 1976 r. czasopisma „Zagadnienia Biofizyki Współczesnej”. Od 1975 r. była przez szereg lat redaktorem *Folia biochimica et biophysica* („Zeszyty Naukowe UŁ”). W latach 1983–1986 wchodzi w skład Komitetu Redakcyjnego „International Journal of Radiation Biology” (Manchester, Anglia).

Uczestniczy też w pracach wielu krajowych i zagranicznych towarzystw naukowych, będąc członkiem: Tow. Naukowego Warszawskiego, ŁTN, P. Tow. Biochem., P. Tow. Biofizycznego, P. Tow. Fizjologicznego, Tow. Badań Radiacyjnych, Brytyjskiego Tow. Biofizycznego, European Society of Radiation Biology, Bioelectrochemical Society. W roku 1981 została wybrana na członka New York Academy of Sciences, zaś w 1991 r. została honorowym członkiem International Biographic Centre, Cambridge (Anglia).

Profesor Leyko była również członkiem Komitetu Fizyki Medycznej PAN oraz jest od kilku kadencji członkiem Komitetu Biochemii i Biofizyki PAN.

Za swą działalność naukową, dydaktyczną i organizacyjną otrzymała szereg nagród, wyróżnień i odznaczeń. Wielokrotnie uzyskiwała nagrody Ministra i Rektora UŁ. W 1973 r. otrzymała Złotą Odznakę UŁ i w tym samym roku została odznaczona Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski.

W 1979 r. wyróżniona została tytułem honorowym „Zasłużony Nauczyciel PRL”, a w 1985 r. Medalem Komisji Edukacji Narodowej.

Pragnę podkreślić, że w tak krótkim opracowaniu zaakcentowałem w mojej skromnej ocenie, ważniejsze tylko elementy z przebogatej twórczości naukowej, działalności dydaktycznej i organizacyjnej Prof. dr hab. Wandy Leyko.

Niech mi będzie wolno w imieniu własnym, współpracowników, a także naszej społeczności akademickiej z okazji jubileuszu życzyć Pani Profesor dalszych wspaniałych sukcesów.

Roman Gondko